

БЕЗПЕКОВИЙ СЕКТОР ДЕРЖАВИ

УДК 351.753

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2025.38.13>

ПОРЯДОК КОРИСТУВАННЯ ЦИВІЛЬНИМИ ОСОБАМИ ЗНАЙДЕНОЮ/ОТРИМАНОЮ У ВОЛОДІННЯ ВОГНЕПАЛЬНОЮ ЗБРОЄЮ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Вайда Тарас Степанович,
orcid.org/0000-0002-4355-5685
кандидат педагогічних наук, доцент,
професор кафедри професійних та
спеціальних дисциплін інституту
права та безпеки
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

Залевська Ірина Іванівна,
orcid.org/0000-0002-9764-1837
кандидат політичних наук, доцент,
старший викладач кафедри тактико-
спеціальної та спеціальної фізичної
підготовки факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної
діяльності Національної поліції
України
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

Конєв Олександр Юрійович,
orcid.org/0000-0002-3052-306X
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри професійних та
спеціальних дисциплін інституту
права та безпеки
(Одеський державний університет
внутрішніх справ, м. Одеса, Україна)

У статті розглянуто актуальну для запровадженого правового режиму воєнного стану проблему – правове регулювання обігу вогнепальної зброї серед цивільного населення. Проведено аналіз соціально-економічних та організаційно-правових передумов, які обумовлюють закріплення у законодавстві необхідність декларування людиною знайденої/отриманої у володіння вогнепальної зброї та можливість легалізації її користування з метою реалізації громадянами України своїх конституційних прав на захист життя і здоров'я та оборону незалежності держави під час війни. Проведено огляд досліджень та узагальнено напрацювання вітчизняних і зарубіжних вчених з цього напрямку, уточнено утруднення, з якими зустрічаються працівники поліції підрозділів превентивної діяльності та контролю за обігом зброї при здійсненні своїх повноважень в частині дотримання цивільними особами встановленого порядку володіння/користування отриманої/знайденої вогнепальної зброї.

Розглянуто доцільність функціонування трьохрівневої системи заходів державного контролю за вогнепальною зброєю, яка знаходиться у цивільних осіб, з метою попередження правопорушень, пов'язаних з її використанням: 1) перший рівень – загальний (врахування віку, психічного стану особи); 2) другий рівень – адміністративний (відсутність судимості); 3) третій – наявність юридичної відповідальності, превентивного фактора.

Систематизовано форми і методи профілактичної роботи правоохоронців з особами-власниками/користувачами вогнепальної зброї, які можуть застосовуватися дільничними офіцерами поліції/поліцейськими офіцерами громад у їх фаховій діяльності залежно від наступних чинників: 1) порядку регулювання нормами адміністративного чи кримінально-процесуального законодавства; 2) суб'єктів, які здійснюють контроль та профілактичну роботу; 3) змісту профілактичної роботи та цільового залучення вузькопрофільних фахівців; 4) кількості охоплених осіб, на яких розповсюджується контроль та стосовно котрих проводяться профілактичні заходи; 5) віддаленості від об'єкта профілактичної роботи; 6) вікових ознак та можливостей осіб різного віку мати відношення до зброї (під час зберігання, користування, ремонту тощо); 7) соціальної/асоціальної спрямованості профілактичної роботи; 8) напрямів профілактичної роботи; 9) місця проведення контролю чи здійснення профілактичних заходів на адміністративній ділянці.

Уточнено порядок декларування знайденої цивільними особами вогнепальної зброї, розглянуто вимоги щодо дотримання громадянами заходів безпеки при поводженні з нею. Приділено увагу встановленим обмеженням щодо заборони цивільним особам її (зброї і боеприпасів) використання під час носіння, зберігання та перевезення.

Зроблено за результатами проведеного дослідження узагальнення шляхів вирішення піднятої проблеми володіння/користування цивільними особами знайденої/отриманої вогнепальної зброї, намічено перспективні напрямки здійснення подальших науково-дослідних робіт з дотичних аспектів.

Ключові слова: воєнний стан, цивільні особи, знайдена/отримана вогнепальна зброя, контроль за обігом зброї, порядок декларування, правила поводження, заходи безпеки.

PROCEDURE FOR THE USE OF FOUND/RECEIVED FIREARM BY CIVILIANS IN THE CONDITIONS OF MARTIAL STATE

Vaida Taras Stepanovych,

orcid.org/0000-0002-4355-5685

Candidate of Pedagogical Sciences,

Associate Professor,

Professor at the Department

of Professional and Special Disciplines

(Odesa State University of Internal Affairs,

Odesa, Ukraine)

Zalievskaya Iryna Ivanivna,

orcid.org/0000-0002-9764-1837

Candidate of Political Science,

Associate Professor,

Senior Lecturer at the Department

of Tactical-Special and Special Physical

Training, Faculty of Training Specialists

for Preventive Activities Units

of the National Police of Ukraine

(Odesa State University of Internal Affairs,

Odesa, Ukraine)

Konev Oleksandr Yuriiiovych,

orcid.org/0000-0002-3052-306X

Candidate of Law, Associate Professor,

Associate Professor at the Department

of Professional and Special Disciplines

of the Institute of Law and Security

(Odesa State University of Internal Affairs,

Odesa, Ukraine)

The article examines a problem that is relevant to the legal regime of martial law that has been introduced – the legal regulation of the circulation of firearms among the civilian population. An analysis of the socio-economic and organizational-legal prerequisites that determine the consolidation in the legislation of the need and possibility of legalizing the use of firearms found/obtained by individuals by declaring them in order to enable Ukrainian citizens to exercise their constitutional rights to protect their lives and health and defend the independence of the state is carried out. A review of research is conducted and the achievements of domestic and foreign scientists in this area are summarized, and the difficulties encountered by police officers of preventive activities and control over the circulation of weapons in the exercise of their powers in terms of compliance by civilians with the established procedure for the possession/use of received/found firearms are specified.

The feasibility of a three-level system of state control measures for firearms owned by civilians is considered with the aim of preventing offences related to their use: 1) first level is general (taking into account the age and mental state of the person); 2) second level is administrative (no criminal record); 3) the third is the presence of legal liability, a preventive factor.

The forms and methods of preventive work by law enforcement officers with persons who own/use firearms have been systematised and can be applied by district police officers/ community police officers in their professional activities depending on the following factors: 1) the procedure for regulation by criminal procedure law; 2) subjects carrying out control and preventive work; 3) the content of preventive work and the targeted involvement of narrowly specialized specialists; 4) the number of persons covered by control and in respect of whom preventive measures are carried out; 5) the distance from the object of preventive work; 6) age characteristics and the opportunities of persons of different ages to have a relationship with weapons (during storage, use, repair, etc.); 7) the social/asocial focus of preventive work; 8) the areas of preventive work; 9) the place of control or implementation of preventive measures at the administrative district.

The declaration procedure of firearms found by civilians has been clarified, and requirements for citizens to comply with safety measures when handling them have been reviewed. Attention has been paid to the established restrictions on the prohibition of civilians from using them (weapons) and ammunition during carrying, storage and transportation.

Based on the results of the study, a generalization of ways to solve the raised problem of possession/use of found/received firearms by civilians was made, promising directions for further research on relevant aspects were outlined.

Key words: martial law, civilians, found/received firearms, control over the circulation of weapons, declaration procedure, rules of conduct, security measures.

Актуальність проблеми та її зв'язок з науковими програмами. В умовах запровадженого з лютого 2022 року правового режиму воєнного стану [1; 2] внаслідок збройної агресії російської федерації проти суверенітету України (після повномасштабного вторгнення – *уточнено нами*) серед цивільних громадян (особливо, які проживають в прифронтових регіонах України – Херсонській, Миколаївській, Запорізькій, Харківській, Донецькій, Луганській та ін. областях, – *уточнено нами*) трапляються непоодинокі випадки неправомірного перебування у володінні та користування вогнепальною зброєю і боєприпасів до неї, інших вибухонебезпечних предметів-наслідків війни (*далі* – ВВП) [3], котрі потрапила до них за різних обставин: 1) знайдені в місцях ведення бойових дій після звільнення Збройними Силами України (*далі* – ЗСУ) відповідних територій; 2) набуті під час залучення до волонтерської роботи у військових підрозділах як «сувеніри», враховуючи законне прагнення цивільних осіб активно брати участь у національному спротиві [4, с. 97–105; 5]; 3) отримані для участі у відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації, враховуючи положення статті 3 Конституції України (захист життя і здоров'я, честі і гідності, недоторканність і безпека людини як найвищої соціальної цінності) та положення частини першої статті 65 Конституції України (захист Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України є обов'язком громадян України); 4) залишені собі військовослужбовцями на зберігання як трофейна зброя тощо [6].

Значна кількість об'єктивних сучасних факторів внаслідок здійснення протягом тривалого часу бойових дій на території України – проведення ЗСУ та іншими військовими (правоохоронними) формуваннями протягом останнього десятиріччя заходів антитерористичної операції (*далі* – АТО), Операцій об'єднаних сил (*далі* – ООС) на сході країни та розв'язання подальшої повномасштабної війни на значній території України; мобілізація великої кількості громадян з різних громад держави та їх участь у бойових діях по забезпеченню захисту цілісності й незалежності країни від посягань (повномасштабного вторгнення – *уточнено нами*) з боку країни-агресорки; демобілізація за цей час військовослужбовців-контрактників з зони ведення бойових дій; активна

діяльність волонтерів щодо матеріального забезпечення військ та переміщення таких громадян територією, де велися бойові дії, контакти місцевого населення з військово-вслужбовцями; ріст криміногенної злочинності у окремих населених пунктах та збільшення кількості випадків застосування різних видів бойового озброєння; можливість придбати вогнепальну зброю завдяки мережі Інтернет та ін. – пояснюють суттєве збільшення обсягу неконтрольованої правоохоронними структурами вогнепальної зброї та боєприпасів (від 2 до 5 млн одиниць)^{1,2}, які неправомірно перебувають на руках у населення. Ці та інші передумови (економічні, соціальні, правові, організаційні тощо) призводять до зростання у суспільстві кількості випадків використання різних видів зброї, які спричиняють отримання тілесних ушкоджень (смерті) внаслідок необережного чи недбалого поводження зі зброєю, в тому числі застосовуються при скоєнні правопорушень (вчинення тяжких злочинів) з використанням незаконно придбаної зброї, тощо. Варто відзначити, що такі проблемні питання існують також й при легальному користуванні особами зареєстрованою зброєю, які з причин порушення заходів безпеки (недотримання правил її зберігання, носіння, застосування чи використання, завдання шкоди життю чи здоров'ю з необережності чи недбалості) стають знаряддями вбивств або поранень її власника (сторонніх осіб).

Існуючі перешкоди при реалізації адміністративно-правових режимів у сфері обігу зброї віддзеркалюють потреби сучасного суспільства щодо проведення в умовах правового режиму воєнного стану подальшого удосконалення системної профілактичної роботи правоохоронних органів в частині формування культури поведінки цивільного населення із вогнепальною зброєю, вимагають додаткових заходів щодо повернення уваги громадян до проблеми строгого дотримання ними заходів безпеки при поводженні з нею як джерелом підвищеної небезпеки. Це в свою чергу потребує наукового осмислення і глибокого вивчення теоретичних та організаційно-правових основ здійснення ефективного контролю поліцейськими за обігом зброї.

Питання безпеки населення залишається серед ключових пріоритетів для підрозділів поліції. У відповідь на актуальні загрози, пов'язані з використанням незареєстрованої вогнепальної зброї в умовах війни, Національна поліція України (далі – НПУ) зосередила зусилля на обов'язковому декларуванні, виявленні та вилученні незаконної зброї, посиленому патрулюванні (особливо здійснення контролю за зброєю при в'їзді/виїзді з прифронтових територій – *уточнено нами*) та удосконаленні превентивної роботи з населенням за місцем проживання. В Україні контроль за переміщенням з прифронтових областей зброї, гранат та набоїв здійснюється шляхом посиленого патрулювання й роботи правоохоронців на блокпостах. Також працівники поліції продовжують профілактичну діяльність в суспільстві з цього напрямку шляхом роз'яснення громадянам норм чинного законодавства в частині посилення кримінальної відповідальності, впровадженням сучасних технологій контролю, зокрема цифрових реєстрів зброї.

Разом з тим, варто враховувати, що вогнепальна зброя і боєприпаси до неї, отримані відповідно до статті 1 Закону України (далі – ЗУ № 2114-IX) «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» [5], є державною власністю та може перебувати у володінні та користуванні цивільних осіб виключно на підставах і на період, визначені цим Законом (на період воєнного стану – *уточнено нами*), відповідно до порядку та вимог, встановлених Міністерством внутрішніх справ України (далі – МВС, *далі* – Інструкція № 622, Порядок № 768 та Правила № 770) [7; 8; 9].

¹ За даними експертів // Програма «Новини неділі». – 06.11.2016.

² МВС: в українців на руках може бути 2-5 млн одиниць незадекларованої зброї. <https://www.radiosvoboda.org/a/news-mvs-nezadeklarovana-zbroya-ukrayintsi/33099510.html> (дата звернення: 27.10.2025).

Аналіз останніх досліджень з предмету дослідження, в яких започатковано вирішення проблеми. Ґрунтовний розгляд різних аспектів проблемних питань, пов'язаних з правовою регламентацією користування населенням зброєю, має багатоаспектний характер. Вивчення різних складових цієї проблеми займалася низка як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, зокрема: С.С. Алексєєв, О.М. Бандурка, Ю.П. Битяк, О.М. Джужа, Р.А. Калюжний, С.В. Ківалов, А.Т. Комзюк, В.В. Коноплєв, С.О. Кузнїченко, В.І. Олефір, В.В. Посметний, В.Д. Суцєнко та ін.

Зокрема, О. Сарнавський досліджував кримінально-правову характеристику викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем [10]; О. Бокій вивчав адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні [11]; предметом дослідження Л. Кулик була боротьба зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї [12]; С. Параниця розглядував адміністративно-правові засади обігу зброї та пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими снарядами [13]. Разом з тим, проведені вченими дослідження проблемних аспектів користування населенням зброєю проводились з врахуванням умов мирного часу, дослідниками не враховувались обставини та особливості обігу (набуття у власність, правомірного використання для оборони тощо) незареєстрованої зброї.

Таким чином, незважаючи на наявність низки попередніх досліджень щодо врегулювання суспільних відносин у сфері обігу зброї, внаслідок недостатньої уваги вчених, на наш погляд, в сучасних умовах поза їх науковим інтересом залишаються невирішеними проблеми щодо подальшого удосконалення сучасних форм та методів контролю за обігом зброї в Україні з врахуванням умов запровадженого правового режиму воєнного стану; потребує підвищення ефективності шляхів (форм та методів) профілактичної роботи серед населення щодо запобігання правопорушень (злочинів), які вчиняються з використанням зброї; комплексно не вивчені теоретичні та правові засади реалізації адміністративно-правового режиму з цього питання, особливо на деокупованих територіях.

Разом з тим, на нашу думку, розробка та вирішення зазначеної проблеми має для держави в цілому важливе практичне значення (забезпечення публічної безпеки – *уточнено нами*), адже максимальний рівень громадського порядку в суспільстві можливий тільки за умови надійно контрольованого правоохоронними органами України обігу зброї в країні, що є запорукою безпеки життєдіяльності та спокою для кожного з її громадян.

Отже, можемо констатувати, що з врахуванням ускладнених умов воєнного часу на сьогоднішній день існує проблема щодо недостатнього рівня забезпечення державою належного контролю за обігом зброї серед цивільного населення в умовах запровадженого цього правового режиму. Це в свою чергу вимагає від уповноважених органів (зокрема територіальних органів та підрозділів МВС України, які забезпечують публічну безпеку на прифронтових територіях – *уточнено нами*) здійснення оперативних профілактичних заходів при отриманні інформації щодо цивільних осіб, які знайшли/отримали у власність зброю, а також дотримання громадянам встановленого порядку щодо її декларування. При цьому умови масового застосування військовими підрозділами як ЗСУ, так і окупаційних військ країни-агресорки вогнепальної зброї в умовах чинного воєнного конфлікту створюють об'єктивні труднощі щодо неможливості гарантованого забезпечення правоохоронцями належного контролю за її масовим обігом.

Наукову роботу виконано у відповідності з науковою темою кафедри професійних та спеціальних дисциплін Одеського державного університету внутрішніх

справ «Удосконалення підготовки майбутніх працівників Національної поліції до ефективного забезпечення публічної безпеки» (державний реєстраційний номер: 0124U004202).

Мета роботи: актуалізувати увагу суспільства щодо удосконалення системи правового регулювання обігу вогнепальної зброї серед населення в умовах запровадженого в Україні режиму воєнного стану та забезпечення контролю Національною поліцією за суспільними відносинами з цими джерелами підвищеної небезпеки.

Постановка завдань дослідження. Для досягнення поставленої мети виконано наступні завдання: 1) проведено аналіз соціально-економічних умов, які спричинюють неконтрольований обіг зброї в Україні за участі цивільного населення; 2) узагальнено підходи в наукових дослідженнях вчених та здійснено огляд чинного вітчизняного законодавства, нормативно-правові акти котрого регламентують порядок реєстрації (декларування) цивільними особами зброї, яку вони отримали/знайшли; 3) розкрито заходи особистої безпеки цивільних осіб, дотримання яких є обов'язковою умовою при користуванні громадянами такою вогнепальною зброєю.

Результати дослідження. Під обігом зброї нами розуміється комплекс юридично значущих дій та видів діяльності щодо пристроїв, предметів, спеціально виготовлених, конструктивно призначених та технічно придатних для неодноразового ураження живої або іншої цілі, які не мають прямого виробничого чи господарсько-побутового призначення. До переліку юридично значущих дій із цим джерелом підвищеної небезпеки та видів діяльності, взаємопов'язаних зі зброєю в цілому, на нашу думку, належить широкий спектр суспільних правовідносин, котрі виникають у процесі виробництва, ремонту, торгівлі, придбання, користування, носіння, застосування, зберігання, обліку, вилучення, знищення, колекціонування, експонування, захоплення, передачі, спадкування, дарування, перевезення, експорту, імпорту, ввезення, транзитне перевезення та вивезення з території України зброї, її основних частин та боєприпасів, сертифікація, а також здійснення інших цивільно-правових та господарсько-правових угод чи операцій, предметом (об'єктом) яких є зброя, її основні частини та (чи) боєприпаси відповідно до чинних дозволів на цей вид діяльності [7].

У відповідності із Законом України «Про Національну поліцію» поліція відповідно до покладених на неї завдань здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ [14].

Пріоритетну роль в системі контролю за обігом цивільної зброї відіграє, на наш погляд, дільничний офіцер поліції (*далі* – ДОП) та поліцейський офіцер громади (*далі* – ПОГ), який згідно своїх повноважень здійснює поквартирний (подвірний) обхід помешкань громадян, під час якого повинен установити наявність в їх особистому користуванні вогнепальної (нарізної, гладкоствольної), газової зброї (марка, модель, калібр, умови зберігання, номер дозволу, ліцензії на зберігання та носіння), дата його видачі, яким органом НПУ видано, дата закінчення дії (продовження) ліцензії, дозволу. При цьому особлива увага правоохоронцями повинна приділятися ускладнюючим факторам – судимості особи (дата, стаття Кримінального кодексу України, установа, де відбував покарання, дата звільнення); перебування на обліку в диспансері (психоневрологічному, наркологічному, туберкульозному); знаходження на профілактичному обліку в органах Національної поліції (категорія) тощо [15].

Враховуючи багатоаспектність піднятої проблеми, ми приєднуємося до думки С. Параниці про доцільність розгляду трирівневої системи заходів контролю за

цивільною зброєю з метою попередження правопорушень, пов'язаних з її використанням та пристроїв для відстрілу патронів споряджених гумовими снарядами: 1) перший рівень – загальний (врахування віку, психічного стану особи); 2) другий рівень – адміністративний (відсутність судимості); 3) третій – наявність юридичної відповідальності, превентивного фактора [13].

З врахуванням точок зору окремих вчених (О. Бокій [11], Л. Кулик Л. [12] та ін.), контроль в сфері обігу вогнепальної зброї та спеціальна профілактика правопорушень з цього напрямку серед цивільного населення передбачає використання ДОП/ПОГ наступних форм і методів у його фаховій діяльності: 1) за ознакою регулювання кримінально-процесуальним законом: а) процесуальні (здійснення яких прямо визначається адміністративним чи кримінально-процесуальним законодавством); б) непроцесуальні; 2) залежно від суб'єктів, які здійснюють контроль та профілактичну роботу: а) здійснюється відповідно до службових обов'язків суб'єкта; б) здійснюється на добровільних засадах; 3) залежно від змісту профілактичної роботи та при цільовому залученні вузькопрофільних фахівців: а) педагогічні; б) психологічні; в) правові; г) просвітницькі; 4) залежно від кількості охоплених осіб, на яких розповсюджується контроль та стосовно котрих проводяться профілактичні заходи: а) масові – пропаганда правової культури та правопорядку, ведення здорового способу життя, донесення основ правових знань через засоби масової інформації, при проведенні чи участі в урочистих або благодійних заходах та ін.; б) колективні – робота з виробничими, навчальними та іншими колективами; в) групові – робота з групами як просоціальної, так і асоціальної чи невизначеної спрямованості, у тому числі з сім'ями; г) індивідуальні (остання форма, на наш погляд, є найбільш дієвою та переконливою); 5) за ознакою віддаленості від об'єкта профілактичної роботи: а) дистанційна (заходи здійснюються з використанням засобів масової інформації, наочної агітації, функціонування телефонів довіри та ін.); б) контактна (безпосередня робота з громадянином); 6) за віковою ознакою та можливістю осіб різного віку мати відношення до зброї (під час зберігання, користування, ремонту тощо): а) з дошкільниками; б) з дітьми молодшого шкільного віку; в) з підлітками; г) з молоддю; д) з особами середнього віку; е) з особами похилого віку; 7) за ознакою соціальної/асоціальної спрямованості профілактичної роботи: а) з особами, які притягалися до кримінальної відповідальності за вчинення насильницьких злочинів; б) з особами, які притягалися до кримінальної відповідальності за вчинення інших видів злочинів; в) з особами, які не притягалися до кримінальної відповідальності, але входять до складу груп асоціальної спрямованості; г) з особами просоціальної спрямованості; д) з жителями адміністративної дільниці, які в силу виконання своїх професійних обов'язків володіють зброєю чи можуть стати жертвою збройних нападів (працівники правоохоронних органів; журналісти; водії таксі, які працюють у нічний час; інкасатори; касири торговельних закладів; водії вантажних машин на віддалених маршрутах; екіпажі «швидкої допомоги» тощо); 8) за напрямками профілактичної роботи: а) цільова профілактика злочинів з можливим використанням зброї; б) профілактика інших правопорушень; в) профілактика віктимної поведінки; 9) за ознакою місця проведення контролю чи здійснення профілактичних заходів на адміністративній дільниці: а) здійснюється за місцем проживання особи; б) за місцем навчання або роботи громадян; в) у місцях масового скупчення людей (під час загальнодержавних чи релігійних свят, культурно-масових заходів, у місцях відпочинку тощо); г) у спеціалізованих державних, громадських, комунальних та приватних органах, організаціях, установах та підприємствах; д) у місцях позбавлення волі.

Залежно від необхідності спеціальної підготовки особи, яка здійснює контроль та проводить профілактичну роботу з питань дотримання правил обігу цивільної зброї,

зазначені заходи може здійснюватися не тільки фахівцями зі спеціальними знаннями, вміннями та навичками (юридичною освітою), а й особами, які мають достатній рівень загальних знань щодо злочинів, вчинюваних з використанням зброї (наприклад, поліцейські офіцери громади). Отже, запропонована нами система контролю за обігом зброї та профілактики порушень у цій сфері сприятиме створенню необхідних умов для мінімізації протиправного використання вогнепальної зброї громадянами України, її незаконного обігу, тим самим забезпечуватиметься належний рівень публічного порядку в суспільстві.

Складна ситуація з цього питання (нелегального обігу зброї – *уточнено нами*) підтверджується й статистичною інформацією експертів (О. Павлось): в Україні з початку війни різко зросла кількість викраденої та загубленої зброї: за два роки, починаючи з 2020 р, перед початком повномасштабного вторгнення було загублено або викрадено понад 178 тисяч одиниць зброї, що становить 30 % загальної кількості зниклої та викраденої зброї в Реєстрі. Зазначеним вище дослідником з цього питання вказується, що значна її кількість зникла або була викрадена в лютому 2022 року. Тоді в поліції зафіксували 24 677 таких випадків, коли за весь 2021 рік загублено або було викрадено 19 829 одиниць зброї. При цьому, зниклими в лютому 2022 року вважається 80 %, а вкраденими 20% від зафіксованої цифри. Найбільше викрадень зброї зафіксовано в Сумській області – 10 234 одиниці, а найбільше загубленої – у Запорізькій (28 076 одиниць). Зазначається, що у 2023 році подібних випадків стало менше. Так, за неповних 11 місяців кількість загубленої та втраченої зброї знизилася до 65 371 одиниць. Найчастіше втрачають або викрадають в Україні мисливські рушниці (таких – 28,46 %), автоматів у списку – 24,93%, карабінів – 12,89 %; решта – пістолети і карабіни. Зазначається, що більше половини втраченої та викраденої зброї – 54,3% припадає на нарізні засоби, ще 29,26% – на гладкоствольну зброю і 7,33% – на зброю під гумову кулю; при цьому 69,6 % загубленої та викраденої зброї – іноземного виробництва [16].

За статистичними даними експерта П. Башинського (інтернет-видання «Українські національні новини»), НПУ впродовж 2024 року в Україні зареєстровано 608 кримінальних правопорушень із використанням незареєстрованої вогнепальної зброї, які (злочини – *уточнено нами*) не пов'язані з веденням бойових дій; впродовж восьми місяців 2025 року зареєстровано 397 кримінальних правопорушень вказаної категорії, з яких найбільше у Дніпропетровській та Харківській областях [17].

Цивільна особа, яка знайшла (отримала у володіння) вогнепальну зброю, її основні частини або боеприпаси до неї, зобов'язана негайно повідомити Національну поліцію України (*далі* – НПУ) про такий факт за телефонним номером екстреної служби 102 або єдиним телефонним номером 112 та впродовж 24 годин передати їх до органів поліції в будь-який зручний спосіб для подальшої здачі чи декларування або вказати на їх місцезнаходження для подальшого вилучення [5].

Отримана цивільними особами вогнепальна зброя і боеприпаси до неї, відомості про які відсутні в реєстрах і базах (банках) даних МВС України, підлягають декларуванню в органах НПУ. Знайдена вогнепальна зброя і боеприпаси до неї можуть бути задекларовані цивільною особою, яка знайшла вогнепальну зброю і боеприпаси до неї, у разі, якщо така особа виявила бажання залишити знайдені вогнепальну зброю і боеприпаси до неї (перебуватиме у володінні та користуванні) тільки на період дії воєнного стану (не пізніше 90 днів після припинення або скасування цього правового режиму в Україні зобов'язана здати отриману ними вогнепальну зброю і невикористані боеприпаси до неї до органів НПУ) [5].

Так, за свідченням начальника Управління контролю за обігом зброї НПУ В. Савченка, «з початку 2025 року понад 10,5 тисяч громадян звернулися до територіальних

підрозділів Національної поліції з метою задекларувати свою зброю. Загалом йдеться про більше ніж 11 тисяч одиниць вогнепальної зброї та понад 5 мільйонів боєприпасів. Найбільшу активність у декларуванні демонструють мешканці регіонів, що розташовані поблизу лінії фронту. Це пов'язано як із безпековими чинниками, так і з підвищеною увагою до питань законного володіння озброєнням. Якщо не має потреби в зберіганні зброї, громадяни мають право здати цю зброю і, відповідно, за 8 місяців було здано більше 350 одиниць вогнепальної зброї» [18].

Варто зазначити, що декларуванню згідно із вище зазначеним Законом України № 2114-IX *не підлягають*: 1) нарізна вогнепальна зброя калібру від 12,7 мм та більше і боєприпаси до неї; 2) гладкоствольна вогнепальна зброя калібру більше 23 мм і боєприпаси до неї; 3) кулемети, гранатомети, міномети, вогнемети, переносні зенітно-ракетні комплекси, ствольні артилерійські системи і боєприпаси до них та інша зброя і боєприпаси, що не можуть перебувати у власності цивільних осіб; 4) вогнепальна зброя і боєприпаси до неї, що є засобом або знаряддям вчиненого кримінального правопорушення; 5) вогнепальна зброя із видаленим чи незаконно зміненим маркуванням; 6) вогнепальна зброя і боєприпаси до неї, закріплені за військовослужбовцями ЗСУ, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної гвардії України, Державної спеціальної служби транспорту, Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, Управління державної охорони України, особами начальницького складу Національного антикорупційного бюро України, Бюро економічної безпеки України, особами рядового і начальницького складу Державної кримінально-виконавчої служби України, Державного бюро розслідувань, поліцейськими, співробітниками Служби судової охорони, працівниками інших правоохоронних органів та відомчої воєнізованої охорони; 7) боєприпаси окремо від вогнепальної зброї [5]. Така вогнепальна зброя і боєприпаси до неї, що не підлягають декларуванню, вилучаються в установленому порядку органами НПУ.

У свою чергу декларування цивільними особами отриманої вогнепальної зброї, відомості про яку відсутні в реєстрах і базах (банках) даних МВС України, і боєприпасів до неї *не спричинює наступні правові наслідки*: 1) не тягне за собою набуття права власності на них; 2) забороняється передача цивільними особами вогнепальної зброї і боєприпасів до неї, отриманих або знайдених та задекларованих відповідно до вище зазначеного Закону, іншим особам, крім передачі органам НПУ [5].

Право власності на знайдену та задекларовану вогнепальну зброю набувається з урахуванням законодавства про дозвільну систему органів внутрішніх справ. У свою чергу *право власності* на знайдену та задекларовану вогнепальну зброю *не набувається* у таких випадках: 1) цивільна особа, яка знайшла та задекларувала вогнепальну зброю, не відповідає вимогам, встановленим законом до фізичних осіб для набуття права власності на вогнепальну зброю; 2) вогнепальна зброя не підлягає декларуванню; 3) вогнепальна зброя належить іншій фізичній або юридичній особі, у тому числі є державною власністю; 4) вогнепальна зброя відноситься до видів вогнепальної зброї, що не може перебувати у власності фізичної особи, крім випадків, передбачених ч. 7 статті 3 ЗУ № 2114-IX (приведена у відповідність (перероблена) з видом вогнепальної зброї, що може перебувати в її власності, або із станом макета вогнепальної зброї у порядку, визначеному МВС України) [5].

У період дії воєнного стану громадяни України можуть брати участь у відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації та/або інших держав, *застосовуючи власну* нагородну зброю, спортивну зброю (пістолети, револьвери, гвинтівки, гладкоствольні рушниці), мисливську нарізну, гладкоствольну чи комбіновану зброю та

бойові припаси до неї. Цивільні особи не несуть відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована на підставі та в порядку, визначених статтями 1, 1¹, 2 і 4 вище зазначеного ЗУ № 2114-IX [5]. Особи, винні в порушенні вимог цього Закону, несуть відповідальність згідно із пунктом 22 Розділу II «Прикінцевих та перехідних положень» Кримінального кодексу України [19], звільняючись від кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог чинного законодавства.

Носіння вогнепальної зброї і боєприпасів цивільними особами дозволяється в разі їх залучення до проведення заходів із відсічі та стримування збройної агресії російської федерації або інших держав або вдосконалення навичок поведінки з вогнепальною зброєю, що здійснюється *приховано від інших осіб, у спосіб, який унеможливило їх втрату чи заволодіння ними іншими особами*, а також випадкове спричинення шкоди стороннім особам, у зручний для власника та безпечний для нього і оточуючих спосіб. Цивільні особи повинні контролювати наявність вогнепальної зброї і боєприпасів, запобігати їх втраті, заволодінні іншими особами та не залишати їх без нагляду [5].

Під час носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боєприпасів цивільним особам забороняється: 1) носити в місцях, де не здійснюються заходи з відсічі та стримування збройної агресії російської федерації або інших держав, за участю цивільної особи, яка задекларувала таку зброю, у тому числі при відвідуванні (перебуванні) санаторіїв, будинків відпочинку, театрів, клубів та інших громадських місць; 2) носити (перевозити) їх не в спеціальному спорядженні або демонструвати їх у такому вигляді іншим особам у всіх випадках, не пов'язаних із стрільбою; 3) виймати вогнепальну зброю і боєприпаси із спеціального спорядження без потреби; 4) знімати запобіжник із положення «запобігання» та досилати патрон у патронник у всіх випадках, не пов'язаних із стрільбою; 5) закривати або затикати сторонніми предметами канал ствола, що при пострілі може призвести до його роздуття чи розриву; 6) безпідставно спрямовувати ствол вогнепальної зброї в бік людей, тварин, транспорту, будинків, інших будівель та споруд; 7) передавати вогнепальну зброю і боєприпаси іншим особам, крім передачі органам (підрозділам) поліції; 8) проводити чищення вогнепальної зброї не за місцем її зберігання або в інших призначених для цього місцях та в присутності інших осіб; 9) уносити конструктивні зміни до вогнепальної зброї і боєприпасів; 10) видаляти чи незаконно змінювати маркування вогнепальної зброї і боєприпасів; 11) допускати пошкодження або забруднення боєприпасів, а також змащувати їх; 12) використовувати боєприпаси калібру, відмінного від отриманої або знайденої та задекларованої вогнепальної зброї [18].

НПУ у межах повноважень, визначених п. 21 частини першої статті 23 Закону України «Про Національну поліцію» [14], перевіряє дотримання цивільною особою вимог цих Правил. Цивільній особі забороняється перешкоджати посадовій особі органів (підрозділам) поліції перевіряти дотримання нею вимог цих Правил.

Висновки. Провівши аналіз чинного законодавства в сфері обігу вогнепальної зброї в умовах війни можемо зробити наступні узагальнення.

1. Держава здійснює належним чином врегулювання суспільних відносин щодо володіння/користування вогнепальної зброї цивільними особами в умовах дії правового режиму воєнного стану, визначаючи вичерпний перелік випадків її потенційного застосування та уточнення умов забезпечення безпеки при поведінці з нею.

Правовий аспект врегулювання цієї проблеми відображено в чинному законодавстві (ЗУ № 580-VIII, ЗУ № 2114-IX, відомчі нормативні акти МВС – Інструкція № 622, Порядок № 768, Правила № 770).

2. Спосіб декларування володіння/користування цивільними особами вогнепальною зброєю, яка отримана для участі у відсічі та стримуванні збройної агресії російської федерації, є належним методом контролю за обігом зброї в умовах воєнного стану, підтримкою держави прагнень цивільних осіб активно брати участі у національному спротиві, захищати життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку людини як найвищої соціальної цінності, а також виконання громадянами України свого обов'язку щодо здійснення захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України.

3. Чітка регламентація в нормах чинного законодавства потенційного вчинення заборонених дій під час поведінки цивільних осіб зі зброєю сприяє мінімізації завдання шкоди третім особам чи майну громадян. Це в першу чергу стосується дотримання громадянами заходів безпеки під час носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боєприпасів.

4. Уточнення в нормативно-правових актах компетенції працівників підрозділів ГУНП в областях щодо контролю за обігом зброї (дільничні офіцери поліції, поліцейські офіцери громад, фахівці відділів контролю за обігом зброї) у період воєнного стану в повній мірі розповсюджується на цивільних осіб, які володіють/користуються вогнепальною зброєю, котру застосовують для захисту життя і здоров'я або беруть участь в заходах з оборони незалежності України.

Перспективами напрямками подальших досліджень може бути розгляд таких проблемних аспектів, які є дотичними до піднятої нами проблеми неконтрольованого обігу зброї в умовах запровадженого правового режиму воєнного стану: 1) навчання населення ризикам, пов'язаним з виявленням та використанням зброї й ВНП; 2) діяльність працівників поліції щодо евакуації населення з місця виявлення нових видів ВНП-наслідків війни, в тому числі різних видів вогнепальної зброї; 3) удосконалення взаємодії піротехнічних підрозділів ДСНС та ВТС НПУ на місці виявлення ВНП; 4) заходи безпеки громадян при користуванні зброєю, а також правоохоронців (саперів ЗСУ, працівників ВТС, піротехніків ДСНС, слідчих СОГ, працівників патрульної служби, ДОП, ПОГ тощо) під час вилучення (знешкодження) вогнепальної зброї; 5) особливості притягнення до кримінальної відповідальності осіб за неправомірне користування вогнепальною зброєю.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 року № 389-VIII (із змінами станом на 14.05.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 28.10.2025).

2. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 (в редакції від 26.07.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> (дата звернення: 28.10.2025).

3. Про протимінну діяльність в Україні : Закон України від 6 грудня 2018 року № 2642-VIII (із змінами станом на 01.01.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2642-viii#Text> (дата звернення: 01.11.2025).

4. Вайда Т.С., Скрипка О.І. Гуманітарне розмінування звільнених від ворога територій України як першочергове завдання органів Національної поліції після деокупації регіонів. *Актуальні питання вдосконалення судово-експертної та правоохоронної діяльності* : збірник матеріалів засідання № 5 постійно діючої Міжнародної науково-практичної конференції (м. Кропивницький, 24 березня 2023 р.). Кропивницький: ТОВ «Центрально-Українське видавництво», 2023. С. 97–105.

5. Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України : Закон України від 3 березня 2022 року № 2114-IX (в редакції від 25.11.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2114-20#Text> (дата звернення: 28.10.2025).

6. Конституція України : прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України від 28 червня 1996 року (із змінами станом на 01.01.2020). URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата доступу: 25.10.2025).

7. Про затвердження Інструкції про порядок виготовлення, придбання, зберігання, обліку, перевезення та використання вогнепальної, пневматичної, холодної і охолощеної зброї, пристроїв вітчизняного виробництва для відстрілу патронів, споряджених гумовими чи аналогічними за своїми властивостями металевими снарядами несмертельної дії, та патронів до них, а також боєприпасів до зброї, основних частин зброї та вибухових матеріалів : наказ МВС України від 21.08.98 № 622 (в редакції від 19.07.2024). URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0637-98> (дата звернення: 26.10.2025).

8. Про затвердження Порядку декларування вогнепальної зброї і боєприпасів до неї : наказ МВС України від 18.11.2024 № 768 (в редакції від 25.11.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1739-24#Text> (дата звернення: 27.10.2025).

9. Про затвердження Правил носіння, зберігання та перевезення вогнепальної зброї і боєприпасів до неї цивільними особами, які беруть участь у відсічі та стримуванні збройної агресії Російської Федерації або інших держав : наказ МВС України від 18.11.2024 № 770 (в редакції від 25.11.2024). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1737-24#Text> (дата звернення: 28.10.2025).

10. Сарнавський О.М. Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Київ, 2009. 21 с.

11. Бокій О.М. Адміністративно-правовий режим обігу зброї в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2010. 21 с.

12. Кулик Л.М. Боротьба зі злочинами, що вчиняються з використанням зброї : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2006. 24 с.

13. Параниця С.П. Адміністративно-правові засади обігу зброї та пристроїв для відстрілу патронів, споряджених гумовими снарядами: автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2009. 27 с.

14. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII (із змінами в редакції від 12.09.2025). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/580-19> (дата звернення: 26.10.2025).

15. Про затвердження Інструкції з організації діяльності дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад : наказ МВС України від 28.07.2017 № 650. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1041-17#Text> (дата звернення: 26.10.2025).

16. Павлось О. Стало відомо, скільки втрат і крадіжок зброї зафіксовано в Україні. URL: <https://socportal.info/ua/news/stalo-vidomo-skilki-vtrat-i-kradizhok-zbroi-zafiksovano-v-ukraini/> (дата звернення: 25.10.2025).

17. Кількість злочинів з незареєстрованою зброєю зростає: названо регіони-лідери. URL: <https://unn.ua/news/kilkist-zlochyniv-z-nezareiestrovanoiu-zbroieiu-zrostaie-nazvano-rehiony-lidery> (дата звернення: 27.10.2025).

18. Стало відомо, скільки зброї задекларували українці з початку 2025 року. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/338545-stalo-izvestno-skolko-oruzhiya-zadeklarovali-ukraintsy-s-nachala-2025-goda> (дата звернення: 28.10.2025).

19. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001 р. № 25–26, ст. 131.

Дата надходження статті до редакції: 30.09.2025

Дата затвердження статті до друку: 13.10.2025

Дата публікації статті: 08.12.2025